

гармонійний баланс між природою та суспільством, що завдає шкоди не лише довкіллю, а й створює загрозу сталому розвитку [3, с. 310].

Під родовим об'єктом розуміють окрему групу однорідних суспільних відносин та соціальних благ, які утворюють певну відносно відокремлену сферу суспільного існування. Саме родовий об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення виступає критерієм поділу Особливої частини Кримінального кодексу України на розділи. Розділ VIII КК України, в якому розміщена ст. 239, має назву «Кримінальні правопорушення проти довкілля», що свідчить про те, що даний розділ спрямований на правове забезпечення охорони широкої сфери суспільних відносин (благ, цінностей). Родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України, є екологічна безпека [4, с. 147].

Як зазначають науковці, безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини (блага, цінності), на охорону яких безпосередньо спрямована конкретна норма кримінального права [5, с. 23]. В свою чергу, безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 КК України, є встановлений порядок раціонального використання, захисту і відтворення земель як складної екосистеми, тісно пов'язаної з іншими елементами довкілля – надрами, водами, рослинним і тваринним світом тощо. Додатковим об'єктом є життя і здоров'я особи, інші блага [6].

Разом з тим, зауважимо, що для визначення об'єкта цього кримінального правопорушення важливим є розуміння змісту та обсягу земельних ресурсів, що охороняються кримінальним правом. Особливого значення набуває питання розмежування об'єкта злочину від інших екологічних правопорушень, адже в даному випадку мова йде саме про фізико-хімічні характеристики земельного покриву, а не про інші компоненти екосистеми. Водночас важливо враховувати, що об'єкт кримінального правопорушення включає і потенційні наслідки для людини, економіки та природи в цілому, оскільки порушення цілісності земель впливає на якість водних ресурсів, рослинного покриву та інших складових біосфери [7, с. 130].

Таким чином, проаналізувавши все викладене вище, можна зробити висновок, що об'єктом забруднення або псування земель є суспільні відносини, що забезпечують раціональне використання, охорону і збереження земельних ресурсів як складової частини навколишнього природного середовища. Ці відносини спрямовані на захист екологічного стану земель, їхньої продуктивності, здатності до самовідновлення та забезпечення екологічної безпеки для людини і природи.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Смельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків: Право, 2018. 142 с.
3. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.
4. Загинеї З.А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видав. дім «АртЕк», 2015. 380 с.
5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. ст. 131.
7. Локтіонова В.В. Наслідки вчинення злочинів проти довілля (кримінально-правове дослідження): монографія. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О.В.», 2011. 256 с.

СВОБОДА СЛОВА В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕЖА МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВОМ НА ІНФОРМАЦІЮ

Коваль Ольга

к.ю.н., доцент

Вакеріна Анна

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

ІПСТ, КНУТД

У роботі досліджуються теоретичні та правові аспекти обмеження свободи слова в умовах війни. Особливу увагу приділено балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням права на інформацію в демократичному суспільстві. На прикладі війни в Україні розглянуто чинне законодавство, воєнний стан, запровадження єдиної інформаційної політики, боротьбу з колабораціонізмом, а також судову та медійну практику.

Ключові слова свобода слова, воєнний стан, мас-медія і політика, державна безпека, цензура, медія, пропаганда, Україна, міжнародне право, дезінформація

Мета дослідження — проаналізувати межі допустимого обмеження свободи слова під час війни з точки зору національного та міжнародного права, визначити принципи правомірного втручання держави в інформаційну сферу, а також окреслити ризики політичної маніпуляції під прикриттям безпеки.

Виклад основного матеріалу. Війна ставить демократичні суспільства перед складним викликом: як забезпечити державну безпеку, не зрадивши при цьому фундаментальне право на свободу слова та доступ до правдивої інформації. З одного боку, під час збройного конфлікту уряди нерідко змушені

запроваджувати обмеження, щоб запобігти витоку стратегічно важливих відомостей ворогові чи стримати ворожу пропаганду. З іншого боку, надмірна цензура або контроль над інформацією можуть підірвати демократичні цінності, порушити право суспільства знати правду та відкрити двері для політичної маніпуляції громадською думкою. У цій аналітичній статті проводиться теоретичний аналіз проблеми свободи слова в умовах війни та порівнюється законодавча практика різних країн – насамперед України, а також США, Ізраїлю та держав ЄС – де під час воєн чи надзвичайних станів діють певні обмеження на вираження поглядів. Особлива увага приділяється судовій практиці (національній та міжнародній), зміні медіасередовища під час війни та висновкам правозахисних організацій стосовно балансу між цензурою і правами людини.

Теоретичні засади: свобода слова vs. національна безпека. Свобода вираження поглядів закріплена у ключових міжнародних документах з прав людини – зокрема, у статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) та статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Проте ці ж норми дозволяють державам обмежувати свободу слова за певних обставин – якщо такі обмеження «необхідні в демократичному суспільстві» для захисту національної безпеки, громадського порядку або інших легітимних цілей. Більше того, міжнародне право навіть зобов'язує держави протидіяти воєнній пропаганді: так, стаття 20 МПГПП прямо забороняє "будь-яку пропаганду війни" [1]. Іншими словами, поширення закликів до агресивної війни не охороняється свободою слова і має припинятися державою. Це створює правовий парадокс: держава повинна, з одного боку, гарантувати вільний потік інформації, а з другого – запобігати навмисному поширенню брехні чи підбуренню до насильства в умовах конфлікту.

У практиці міжнародних судів неодноразово підкреслювалося, що навіть під час надзвичайного стану будь-які обмеження на свободу слова повинні залишатися пропорційними загрозі та тимчасовими. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) вимагає, щоб цензура чи інші втручання переслідували законну мету і були "необхідними", тобто відповідали нагальній суспільній потребі. Аналогічно, конституційні системи демократичних держав встановлюють межі: наприклад, Конституція України гарантує право на свободу думки і слова та забороняє цензуру (ст. 15), хоча й передбачає можливість тимчасового обмеження прав під час воєнного або надзвичайного стану (ст. 64). Таким чином, з теоретичного погляду свобода слова не є абсолютною – в умовах смертельної загрози державному існуванню вона може бути обмежена, але лише настільки, наскільки це виправдано для захисту суспільства, і не більше. Нижче розглянемо, як цей баланс відображений у законодавстві та практиці України, США, Ізраїлю та європейських країн.

Україна: законодавство та практика в умовах воєнного стану. Конституційні гарантії vs. воєнний стан. В Україні свобода слова і право на

інформацію гарантовані Конституцією; цензура прямо заборонена (ст. 15 Конституції України) [2]. Водночас конституційна норма (ст. 64) дозволяє в умовах запровадження воєнного чи надзвичайного стану тимчасово обмежувати окремі права і свободи, якщо це необхідно для забезпечення безпеки. Після початку повномасштабної агресії Росії у лютому 2022 року Україна скористалася цим винятком: був запроваджений режим воєнного стану, що дає уряду право контролювати медіа, вводити військову цензуру та забороняти масові зібрання [2]. Воєнний стан багаторазово продовжувався і триває досі (станом на 2025 рік), а уряд офіційно повідомив Раду Європи про дерогацію (тимчасове відступлення) від окремих зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини під час війни. Таким чином, правове підґрунтя для обмежень свободи слова в Україні було оформлене відповідно до Конституції та міжнародного права – держава заздалегідь заявила, що вживає надзвичайних заходів задля виживання нації.

Одразу після вторгнення парламент України ухвалив низку законів, спрямованих проти інформаційного пособництва агресору. Зокрема, 3 березня 2022 року було криміналізовано колабораційну діяльність: за новими нормами Кримінального кодексу публічне заперечення факту збройної агресії РФ, підтримка рішень і дій агресора чи виправдовування його окупації є злочином [3]. Такі діяння караються позбавленням права обіймати посади та строковими покараннями до 10–15 років [3]. Закон передбачив відповідальність і за інші форми співпраці з ворогом – наприклад, поширення пропаганди держави-агресора в освітніх закладах чи організацію інформаційних заходів проти України в інтересах агресора.

Паралельно з санкціями проти відверто проросійських висловлювань українська влада запровадила централізований контроль над стратегічно важливими каналами інформації. Уже в перші дні вторгнення президент Володимир Зеленський видав указ про реалізацію «єдиної інформаційної політики» на період воєнного стану – практично всі загальнонаціональні телеканали були об'єднані в єдину телепрограму новин, так званий «Єдиний телемарафон», що мовить 24/7 [4]. Метою було забезпечити узгодженість та оперативність офіційних повідомлень, аби протидіяти російській дезінформації і не сіяти паніку.

Варто підкреслити, що українське законодавство дійсно надає широкі повноваження владі щодо медіа в воєнний час. Закон «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє за необхідності тимчасово призупиняти діяльність ЗМІ, вилучати телерадіообладнання, запроваджувати військову цензуру та особливі правила поширення інформації. Указ про «єдину інформаційну платформу» прямо назвав консолідацію мовлення «питанням національної безпеки». Прихильники урядової стратегії вказують, що Україна застосувала доволі м'який підхід, не заборонивши повністю приватні медіа, а лише об'єднавши їх зусилля для боротьби на інформаційному фронті. Крім того, в